

L'empresonament de Durruti a Girona

Text > JOAN BARBARÀ I PUIG, estudis de la cultura

El matí del diumenge 14 de juny de 1931, va tenir lloc al Teatre Principal (avui Municipal) un míting d'afirmació sindicalista, en què varen participar diferents líders obrers. L'acte va transcórrer amb tota normalitat. Unes hores més tard, quan els oradors que havien vingut de Barcelona encara eren a Girona, varen rebre la visita inesperada de la policia, que va procedir a la detenció de dos d'ells: un jove a qui acusaven de ser pròfug de quintes i Buenaventura Durruti, a qui els agents varen incriminar pel fet d'haver participat en el famós assalt al Banc d'Espanya de Gijón, perpetrat l'1 de setembre de 1923.

Aquells dies, els dos rotatius que es publicaven a la ciutat, el *Diari de Girona* i *L'Autonomista*, focalitzaven les seves informacions en dos esdeveniments que havien sacsejat el país: la mort de Santiago Rusiñol a Aranjuez i el pols que el cardenal Pedro Segura havia plantejat al Govern de Madrid, pel fet d'haver retornat a Espanya de manera clandestina.

El mes de juny de 1931, hi havia molta efervescència política arreu, a Girona també. El dia 28, estava convocada la primera volta d'unes eleccions generals constituents, que havien de consolidar el règim republicà sorgit dels comicis municipals del 14 d'abril. Una contesa electoral que havia trabucat l'escaquer polític estatal i que havia provocat, com a fets més destacats, la sortida del monarca cap a l'exili i la proclamació de la Segona República espanyola.

La campanya electoral va ser molt intensa i va portar, aquells dies, destacats líders polítics a la ciutat. La candidatura favorita era l'anomenada «Entesa Republicana», que presentava a Girona un autèntic cartell de luxe: Salvador Albert i Pey, ambaixador

>> El Cafè Vila, pintura de Joan Pons Martí. (Foto: WIKIMEDIA COMMONS)

d'Espanya a Bèlgica; Manuel Carrasco i Formiguera, aleshores conseller de la Generalitat; Albert de Quintana i de León i Josep Puig d'Asprer, exdiputats de la Mancomunitat, i Miquel Santaló Pavorell, batlle de Girona.

La detenció

Entre míting polític i míting polític —que es feien en locals de gran capacitat, fonamentalment cinemes—, forces sindicals varen organitzar, el matí del 14 de juny, un acte al Teatre Principal. La concentració obrera va transcórrer sense incidents. Els oradors vinguts de Barcelona es varen quedar a dinar a Girona i, quan es disposaven a tornar a la Ciutat Comtal, varen rebre la visita de forces policials que portaven una

ordre de detenció per a dos dels integrants del grup.

Els càrrecs contra els sindicalistes eren greus. El primer, que anava adreçat a un jove a qui els agents inculpen d'haver-se pairat de la mili, el va resoldre amb diligència el governador militar, el general Luis de Eugenio, aplicant immediatament un indult que havia estat dictat per l'autoritat competent. D'aquesta manera, el mateix dia, el detingut va poder quedar en llibertat.

El segon cas era molt més embolicat, atès que l'ordre de recerca venia dictada per un jutjat d'Oviedo. Mentre es dirimia la qüestió, l'acusat, Buenaventura Durruti, va ser privat de llibertat i en conseqüència va ingressar, de ma-

nera preventiva, a la presó de Girona, situada darrere els actuals jardins de Modest Prats.

Onada d'indignació

La notícia de la detenció de Durruti va córrer de seguida de boca en boca, i ben aviat es va teixir un ampli moviment de solidaritat ciutadana. L'endemà es va organitzar una assemblea oberta a tothom al Coliseu Imperial de la plaça de Sant Agustí. El local es va omplir de gom a gom i, després de moltes intervencions, es va acordar fer diverses gestions destinades a aconseguir la llibertat del líder sindicalista. Per si aquests bons oficis no aconseguien l'objectiu desitjat, ja es va convocar una jornada de vaga per al dimecres 17. L'aturada seria general i afectaria tots els rams.

L'onada d'indignació va ser gran, atès que hi havia el convenciment, entre els assistents a l'acte del Coliseu, que obtenir la llibertat de Durruti no seria una feina fàcil. Calia, doncs, pressionar les autoritats des del primer moment. Va ser així com, tot just sortir de l'assemblea, molts dels participants es varen dirigir en marxa pacífica cap al Govern Civil, situat a la pujada de Sant Martí (actual seu de la Diputació).

En arribar a la residència de la més alta autoritat civil de la demarcació, els manifestants varen proferir tot tipus de consignes i varen exigir entrevistar-se amb el governador. Aquesta interlocució amb el representant de l'Estat a Girona no es va poder produir, atès que el senyor Jaume Simó i Bofarull era fora de la ciutat des del diumenge.

Una comissió es va veure aquella mateixa nit amb l'alcalde, Miquel Santaló, que va prometre fer el que estigués a les seves mans perquè tot acabés bé, com més aviat millor. Els contactes varen ser intensos i es varen produir al més alt nivell. El *Diari de Girona* en donava fe i va informar els lectors que a les quatre de la matinada encara continuaven, tot i que amb un resultat infructuós.

Dia de vaga

Com que l'afer seguia encallat, el dimecres 17 es va produir la vaga general, convocada per les forces sindicals, que va tenir un seguiment prou important. Cap dels dos diaris va sortir aquell dia. El *Diari de Girona* va expli-

car l'endemà que «el tráfico rodado, taxis y autobuses inclusives, quedó totalmente paralizado». Al voltant de les deu del matí, els vaguistes varen començar a concentrar-se a la plaça de Sant Agustí, i l'espai va quedar ocupat en poca estona per una autèntica gernació humana.

Els obrers varen iniciar llavors una marxa que els va dur a fer un recorregut que els tornaria a portar davant el Govern Civil, passant per la Gran Via de Jaume I, el carrer del Progrés (avui carrer Nou), el pont de Pedra, la rambla de la Llibertat, el carrer de l'Argenteria,

els Quatre Cantons, el carrer de la Cort Reial, la plaça de l'Oli, el carrer dels Ciutadans i la pujada de Sant Martí.

La multitud, publicava el *Diari de Girona*, va arribar davant la delegació del Govern espanyol aproximadament a dos quarts de dotze i, aquest cop sí, hi va trobar el governador civil. Una delegació encapçalada pel president local de la Federació de Sindicats (Artigas) va franquejar la porta de l'edifici i es va entrevistar amb la primera autoritat provincial. La trobada va ser molt breu, atès que el senyor Simó els va dir que ell no podia fer-hi res.

>> El Cafè Vila l'any 1931. (Foto: ARXIU DE JOAN BARBARÀ)

>> Buenaventura Durruti. (Foto: VIKIPÈDIA)

>> Albert de Quintana i de León va ser una de les personalitats que va mediar en el conflicte. (Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. FOTO LUX.)

>> Esquela de Rafael Domínguez Otero. (Foto: ARXIU DE JOAN BARBARÀ)

La delegació sindical va sortir al carrer i va comunicar aquestes noves als manifestants, que no varen encaixar gaire bé les notícies. Així va ser com l'ambient es va anar enrarint cada cop més. Tant, que el mateix governador civil va decidir baixar a l'arena i informar directament els concentrats perquè coneguessin de primera mà com estaven les coses. Ras i curt, el senyor Simó va dir als vaguistes que esperava que el tema es resolgués en qüestió d'hores, però que la decisió final no li corresponia a ell, sinó que havia d'arribar del tribunal d'Oviedo, que era l'ens que reclamava Durruti i que havia cursat l'ordre de crida i cerca.

Les paraules de la primera autoritat de l'Estat a la província no varen convèncer els manifestants, que es varen anar enxarinant encara més. Aproximadament mig centenar varen proposar continuar la marxa fins al centre de detenció on Buenaventura Durruti restava pres, situat tot just a dos-cents metres. Arribats a aquest punt, i veient que les coses podien complicar-se més i acabar malament, el batlle Santaló, que havia presenciat els fets, va procurar tranquil·litzar la situació.

No podent anar a la presó, la comitiva es va dirigir cap a la plaça de la República (actualment, la plaça del Vi). Un cop allà, l'alcalde Santaló va tornar a adreçar unes paraules als concentrats, ara des del balcó de la casa de la vila, demanant calma i serenitat a tothom. Com que els ànims estaven molt encesos, el cap del consistori va apujar l'aposta i va dir que si aquella mateixa

tarda Durruti no recuperava la llibertat, presentaria la seva dimissió al Ple municipal.

La sindicalista Roser Dolcet i el president del Sindicat Fabril de Barcelona, que també havien sortit al balcó de l'Ajuntament, varen recollir el guant llançat pel batlle i varen demanar als manifestants que es dissolguessin, però els varen convocar de nou a hora-baixa al mateix lloc, per celebrar —varen dir— la victòria obrera i l'alliberament de Buenaventura Durruti.

La situació es complica

Veient com anaven les coses, i com que —malgrat les bones paraules— no s'entreveia una sortida prompta, es va decidir convocar una junta d'autoritats en què varen participar, a banda de l'alcalde, els que realment manaven a la ciutat, és a dir, el governador civil, el general governador militar i el cap de l'Audiència. Miquel Santaló ho va explicar en el ple municipal del 2 de juliol i *L'Autonomista* ho va reflectir en la seva crònica de l'endemà: «en la reunió quedó convenido acceder a la liberación del detenido mediante tan sólo que fuese depuesta por breve término la actitud de los reclamantes, a fin de evitar cualquier sombra de coacción de los mismos sobre los representantes del poder público, término que aún se amplió a su propuesta en algunas horas; que después de haber anunciado públicamente esta liberación dentro del término convenido, se recibió de Madrid orden telegráfica en contra, a la cual las demás autoridades creyeron oportuno atenerse».

L'exèrcit declara l'estat de guerra

Vistos els fets, el general governador militar de la plaça va decidir instaurar

l'estat de guerra a la ciutat. Així, a les tres del migdia del dia 17, un destacament del batalló de muntanya número 2, amb banda de tambors i cornetes, manat pel comandant Rafael Domínguez Otero, va sortir de la caserna de Sant Domènec a pregonar, per diferents llocs de la ciutat, un ban que començava dient: «Ordeno y mando». Una ordenança que, en l'article primer, deia: «Queda declarado el estado de guerra en esta plaza».

Seguidament, sis articles —el tercer tenia sis apartats— detallaven totes les restriccions amb què es veurién afectats els ciutadans i les conseqüències penals que haurien d'afrontar en cas de conculcar-les.

L'amenaça de repressió era terrorífica. Com a mostra, reproduïm l'article segon: «Serán disueltos los grupos de personas que embaracen la vía pública o que tengan carácter sedicioso, empleando fuerza contra ellos si instados a disolverse se resistieran, sin que para tal medida sea obstáculo la presencia de mujeres o niños entre los referidos grupos».

L'apartat IV de l'article tercer prometia mà dura contra «los que promuevan o tomen parte en reuniones o manifestaciones no autorizadas y los que formen parte también de asociaciones ilícitas».

En la part final del ban, el general es volia mostrar generós i condescendent quan deia: «Espero de la sensatez y cordura de los habitantes de esta provin-

cia no verme obligado a cumplir estos medios extraordinarios encaminados únicamente a evitar que se altere el orden, cuyo sostenimiento constituye el primordial deber de las autoridades».

Quan el batlle va veure el que passava i la resposta que pretenia donar-hi la milícia, va presentar la seva renúncia al càrrec, en adonar-se que no tenia eines per controlar la situació i des del convenciment que no podia complir de cap manera la promesa que havia fet als ciutadans.

Santaló dona la cara

Al voltant de les quatre de la tarda, els obrers varen tornar a la plaça de l'Ajuntament. Aproximadament mitja hora més tard, s'hi varen presentar també el batlle de Girona i el comissari de la Generalitat, Josep Irla i Bosch.

Miquel Santaló es va dirigir als concentrats, tot pujant damunt una cadira que va manllevar als propietaris del Cafè Vila —moment immortalitzat per Jaume Pons i Martí en un excel·lent oli sobre tela que forma part de la col·lecció del Museu d'Art. L'alcalde va dir als

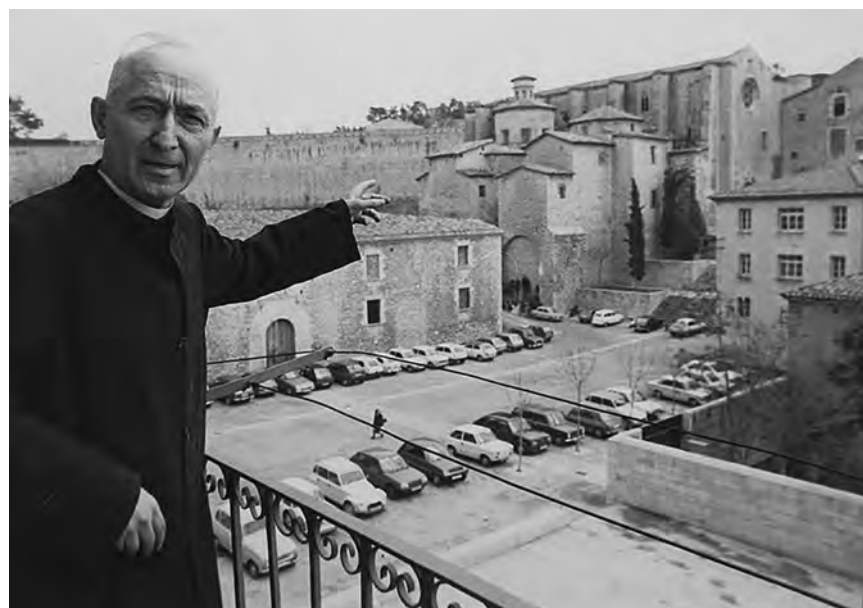

>> Miquel Santaló (1925). (Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. FOTO LUX.)

Quan el batlle va veure el que passava i la resposta que pretenia donar-hi la milícia, va presentar la seva renúncia al càrrec, en adonar-se que no tenia eines per controlar la situació i des del convenciment que no podia complir la promesa que havia fet als ciutadans

>> Coberta del llibre *Los cipreses que maldijo el diablo*.

>> Mn. Martirià Brunsó, que recull els fets en el seu llibre *Los cipreses que maldijo el diablo*. Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. FONS DIARI DE GIRONA (DANI DUCH).

manifestants que havia fet tot el possible per alliberar Durruti, però que, malauradament, no se n'havia pogut sortir i que, en conseqüència, havia posat el càrrec a disposició del ple municipal i havia presentat la seva dimissió.

El *Diari de Girona* va informar, en la peça que relatava els fets, que just en aquell moment el general va voler fer el sedasser i va treure el nas pel balcó de l'Ajuntament. Els manifestants, en adonar-se de la seva presència rere les cortinetes, el varen escridassar amb vehemència.

Com que l'estat de guerra era ja vigent, el president del Sindicat Fabril de Barcelona va voler intervenir per fer baixar el suflé i va comunicar als allà reunits que les autoritats gironines havien fet tot el que calia perquè Durruti recuperés la llibertat. Fins i tot, va dir, el governador civil va arribar a decretar-la a dos quarts de dues. No obstant això, en demanar una confirmació del Govern de Madrid, aquest no els ho va ratificar. Aquesta desautorització *de facto* va fer que Jaume Simó Bofarull presentés, també, la seva renúncia al càrrec.

El president del Sindicat Fabril de Barcelona va anar encara més enllà, en un capteniment que ben segur que Buenaventura Durruti no hauria subscrit quan, dirigint-se als manifestants, va dir: «El governador militar no es mereix aquesta actitud mostrada pel poble, és una autoritat que també és digna del nostre respecte i, en conseqüència, us demano un aplaudiment vers la seva persona».

El líder sindical va continuar el seu discurs demanant calma i serenitat als concentrats, i va instar els treballadors que l'endemà tornessin a la feina, amb l'esperança que ben aviat el company Durruti pogués recuperar la llibertat. Dit això, el mateix general va prendre la paraula per dirigir uns mots conciliadors als concentrats, molt allunyats dels termes, la duresa i la contundència amb els quals s'expressava en el ban.

Finalment, l'exdiputat de la Mancomunitat Albert de Quintana i de León va dir a tots els presents que les gestions per alliberar Durruti continuaven i que confiaven que, en breu, arribarien a bon port. Tot seguit, la concentració es va dissoldre sense

que es produís cap incidència digna de remarcar.

L'alliberament

La mateixa nit, ja tocades les dotze, es va rebre un telegrama de l'Audiència d'Oviedo que reconeixia que es podien aplicar els beneficis del darrer decret d'amnistia al líder sindical pres, des de diumenge, a la presó de Girona.

Aproximadament a un quart d'una, Buenaventura Durruti va recuperar la llibertat i va sortir al carrer acompanyat d'alguns regidors de l'Ajuntament. En unes breus declaracions a la premsa recollides per *L'Autonomista*, el revolucionari lleonès va dir: «Soc innocent dels fets de què se m'acusa, atès que el dia que es va perpetrar l'assalt al Banc d'Espanya de Gijón jo no em trobava a Astúries sinó a París, preparant un atemptat contra l'actual exrei d'Espanya».

Una tempesta en un got d'aigua

Així qualificava l'afer *L'Autonomista*, en relació amb la manera com es va acabar solucionant finalment la crisi. Va ser una situació de *win-win*; tots hi

>> Un cop coneguda la detenció de Durruti, es va convocar una assemblea oberta a tothom en el Coliseu Imperial. (Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. NARCÍS SANS PRATS.)

>> Teatre Municipal de Girona. (Foto: ARXIU DE JOAN BARBARÀ)

varen sortir guanyant: d'entrada, Durruti, que va aconseguir la llibertat; la classe obrera, que va mostrar la seva capacitat d'organització i mobilització; el batlle Santaló, que va recuperar l'alcaldia i va demostrar ser un home de paraula; els militars, que van fer palès qui tenia la força, i la República, que va afermar la divisió de poders en donar la darrera paraula als jutges. L'única víctima va ser el governador civil, que va presentar la dimissió i al cap d'uns dies, l'11 de juliol de 1931, va ser rellevat del càrrec.

Caucholo i Darío, militars maçons

Segons explica l'historiador Josep Clara i Resplandis en un documentat article publicat en el número 181 de la REVISTA DE GIRONA l'any 1988 —«Exèrcit i maçoneria a Girona (1931-1939)»—, els dos militars que es varen significar en l'afer de l'empresonament de Durruti a Girona varen formar part de la lògia maçònica que es va crear a Girona a final de 1931. En concret, el general Luis de Eugenio y de la Torre, que va ser governador militar de Girona entre els anys 1928 i 1934, va formar part del triangle inicial de la lògia Álvarez de Castro, integrat per ell mateix, pel seu

ajudant —el comandant d'infanteria José M. Escassi Cebada— i el tinent coronel d'invalids Nicolás Cáceres.

El general De Eugenio, que va arribar a ser venerable mestre de la lògia de Girona, va morir de cirrosi l'any 1934. Josep Clara revela una anècdota que mossèn Martirià Brunsó (*Mirian del Lago*), recollint el testimoniatge d'un altre prevere, va transcriure

en el seu llibre *Los cipreses que maldijo el diablo*, editat a Girona l'any 1968. El conegut capellà tradicionalista del carrer Bellmirall deia que «el general mandó quemar toda su documentación masónica rompiendo con la masonería y [...] luego recibió los sacramentos». Clara diu que això concorda amb una informació que ha pogut contrastar d'unes ratlles que els maçons de Girona varen escriure als seus col·legues de Barcelona: «En cuanto al entierro, no avisamos a ningún hermano para no dar con nuestra pre-

Els dos militars que es varen significar en l'afer de l'empresonament de Durruti varen formar part de la lògia maçònica que es va crear a Girona a final de 1931

sencia autorización al acto carnavalesco, llevado a cabo con tanto regocijo por los clericales que aún saborean su triunfo».

Pel que fa al comandant d'Estat Major Rafael Domínguez Otero, a qui el general De Eugenio anomenava *El Sabio*, va ser abatut pels revoltats el 7 d'octubre de 1934, quan algú va disparar uns trets de pistola des d'una finestra

de la part baixa de l'edifici. En rebre els impactes de bala, l'oficial va caure mortalment del cavall mentre llegia un ban de guerra davant la comissaria de la Generalitat (ara Diputació). Va ser enterrat sis dies després a l'església de la Mare de Déu dels Dolors. L'esquela que va publicar la premsa especificava que havia mort «en cumplimiento de su deber».

El general De Eugenio i el comandant Domínguez utilitzaven, com a simbòlics dins la maçoneria, els noms de *Caucholo* i *Darío*.